

مدیریت خانواده در عصر مدرن رویکردی بر اساس آموزه‌های قرآن و نهج البلاغه

علی اکبری^۱، سید حمید حسینی^{۲*}، حامد فتحعلیانی^۳

چکیده

زمینه و هدف: خانواده به‌عنوان هسته اصلی جامعه، همواره در معرض تحولات و چالش‌های مختلف بوده است. با گسترش فناوری و تغییر سبک زندگی، خانواده‌ها با مسائل تربیتی پیچیده‌تری مواجه شده‌اند. این پژوهش باهدف شناسایی چالش‌های تربیتی رایج در خانواده‌های معاصر و ارائه راهکارهایی بر اساس آموزه‌های قرآن و نهج البلاغه انجام شده است.

روش‌شناسی: این پژوهش به روش توصیفی-تحلیلی و با استفاده از منابع قرآنی و نهج البلاغه صورت گرفته است.

یافته‌ها: نتایج نشان می‌دهد که آموزه‌های قرآن و نهج البلاغه، راهکارهای جامع و کاربردی برای مدیریت خانواده در عصر حاضر ارائه می‌دهند. از جمله مهم‌ترین یافته‌ها می‌توان به موارد زیر اشاره کرد: ۱. اهمیت تربیت دینی: تأکید بر تربیت دینی فرزندان و پرورش ارزش‌های اسلامی به‌عنوان راهکاری مؤثر برای مقابله با انحرافات اخلاقی و اجتماعی. ۲. توجه به عدالت و انصاف: تأکید بر عدالت در برخورد با فرزندان و اهمیت ایجاد حس برابری و امنیت در خانواده. ۳. اهمیت الگوسازی: نقش والدین به‌عنوان الگو برای فرزندان و ضرورت داشتن رفتارهای سازگار با آموزه‌های دینی. ۴. مدیریت زمان و اولویت‌بندی: اهمیت مدیریت زمان و برنامه‌ریزی برای گذراندن اوقات فراغت با خانواده و ایجاد خاطرات خوش.

نتیجه‌گیری: با توجه به یافته‌های پژوهش، می‌توان نتیجه گرفت که آموزه‌های قرآن و نهج البلاغه، همچنان پس از گذشت قرن‌ها، راهنمای ارزشمندی برای خانواده‌ها به‌شمار می‌آیند. والدینی که از این آموزه‌ها در تربیت فرزندان خود بهره می‌گیرند، می‌توانند خانواده‌هایی سالم‌تر و موفق‌تر داشته باشند.

کلمات کلیدی: تحلیل محتوا، راهبرد، خانواده، قرآن، نهج البلاغه.

۱. دانشجوی دکتری، گروه علوم قرآن و حدیث، واحد همدان، دانشگاه آزاد اسلامی، همدان، ایران

۲. نویسنده مسئول، استادیار، گروه علوم قرآن و حدیث، واحد همدان، دانشگاه آزاد اسلامی، همدان، ایران Hoseinihamid2@gmail.com

۳. استادیار، گروه معارف، واحد ملایر، دانشگاه آزاد اسلامی، ملایر، ایران

مقدمه

خانواده به‌عنوان کوچک‌ترین واحد اجتماعی، نقش بسزایی در شکل‌گیری شخصیت افراد و توسعه جامعه دارد. در دنیای امروز، خانواده‌ها با چالش‌های پیچیده‌ای مانند تغییر سبک زندگی، گسترش فضای مجازی، تنوع فرهنگی و اجتماعی و... مواجه هستند. این چالش‌ها، بر روابط خانوادگی و تربیت فرزندان تأثیرگذار بوده و منجر به بروز مشکلات مختلفی از جمله طلاق، بزهکاری نوجوانان، کاهش تعهدات خانوادگی و ... شده است. در چنین شرایطی، والدین به دنبال راهکارهایی برای مدیریت بهتر خانواده و تربیت فرزندان خود هستند. آموزه‌های دینی، به‌ویژه قرآن و نهج‌البلاغه، به‌عنوان منابع غنی و جامع، راهکارهای ارزشمندی برای حل مشکلات خانواده ارائه می‌دهند. این پژوهش باهدف بررسی نقش آموزه‌های قرآنی و نهج‌البلاغه در مدیریت خانواده و ارائه راهکارهایی برای مقابله با چالش‌های تربیتی عصر حاضر انجام شده است. قرآن کریم درآیات متعددی به نقش والدین در خانواده اشاره کرده و وظایف و مسئولیت‌های آنان را بیان نموده است. یکی از مهم‌ترین آیات در این زمینه، آیه ۱۴ سوره لقمان است: «وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حِمْلَتْهُ أُمُّهُ وَهَيْنًا عَلَىٰ وَهْنٍ وَفَصَالَهُ فِي غَمٍّ إِنَّ أَشْكُرَّ لِي وَلَوْلَا دَيْكُ إِلَيَّ الْإِمْرِيُّ» (لقمان، ۱۴). در این آیه، خداوند به انسان سفارش می‌کند که به والدین خود احترام بگذارد و از زحمات آنان قدردانی کند. این توصیه نشان‌دهنده اهمیت جایگاه والدین در تربیت و مدیریت خانواده است (۱). نهج‌البلاغه نیز بر اهمیت نقش والدین تأکید دارد. امام علی (ع) در نامه‌ای به فرزندش امام حسن (ع) می‌نویسد: "فرزندم، تو را به تقوا و پرهیزگاری سفارش می‌کنم" (۲). این نامه‌ها نشان‌دهنده نقش والدین در هدایت فرزندان به‌سوی اخلاق و تقواست (۳). با توجه به این مصادیق، مشخص است که هر دو منبع، یعنی قرآن کریم و نهج‌البلاغه، به احترام و اطاعت نسبت به والدین تأکید دارند و

بر اهمیت مدیریت والدین در جامعه و خانواده تأکید می‌کنند. از اصول مهم تربیتی دیگر در قرآن کریم و نهج‌البلاغه، نقش محبت و مهربانی والدین در تربیت فرزندان است. قرآن کریم در آیه ۲۳ سوره اسراء به والدین توصیه می‌کند: «وَأَخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذَّلِيلِ مِنَ الرَّحْمَةِ وَقُلْ رَبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيْتَانِي صَغِيرًا» (سوره اسراء، آیه ۲۳). این آیه بر لزوم محبت و مهربانی به والدین و تأثیر آن بر تربیت فرزندان تأکید دارد. تفسیر نمونه در توضیح این آیه به اهمیت محبت و مهربانی والدین در تربیت فرزندان پرداخته و می‌نویسد که والدین باید با محبت و لطف، فرزندان خود را تربیت کنند تا آنان نیز در آینده با محبت و احترام به والدین رفتار کنند (۴). در نهج‌البلاغه نیز امام علی (ع) در حکمت ۲۲۲ بر اهمیت محبت و مهربانی در تربیت فرزندان تأکید کرده و می‌فرماید: «قلب کودک مانند زمینی خالی است که هر چه در آن کاشته شود، می‌پذیرد. پس قبل از آن که قلب او را چیزهای ناپسند پر کنند، او را با ادب و نیکی تربیت کنید» (۲). شرح فیض الاسلام بر این حکمت، به تبیین نقش محبت و مهربانی در تربیت فرزندان پرداخته و والدین را به استفاده از این اصل تربیتی توصیه می‌کند (۵). با توجه به مصادیق فوق مشخص می‌گردد، قرآن کریم و نهج‌البلاغه بر محبت و مهربانی والدین نسبت به فرزندان تأکید فراوانی کرده‌اند. این محبت باید واقعی، صمیمانه و بدون قید و شرط باشد. در میان انبوه آموزه‌های قرآنی و نهج‌البلاغه‌ای، محبت و مهربانی به‌عنوان ریشه اصلی تربیت و یکی از ارکان اصلی مدیریت والدین در عصر حاضر می‌درخشد. برای دست‌یافتن به مدیریت مطلوب خانواده، شایسته است راهبردهای تربیتی قرآنی که بر اساس اصل جامعیت و پاسخ‌گویی به نیازهای هدایتی انسان، درباره چگونگی مدیریت خانواده سخن گفته است (نساء: ۳۴)، موردبررسی قرار گیرد تا به یک الگوی مدیریتی شایسته در خانواده دست‌یافت. مدیریت خانواده یکی از مقوله‌های پیچیده‌ای است که هدف آن ایجاد مهارت پذیرش مسئولیت

در پدران و مادران و آموزش اصول مدیریت در تصمیم‌گیری‌ها و همچنین کمک به سایر اعضای خانواده برای ارتقای سطح فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و ... به نحو شایسته است. قرآن کریم به‌عنوان کتاب مقدس اسلام، راهنمای جامعی برای زندگی مسلمانان است. یکی از موضوعات مهمی که در قرآن کریم مورد تأکید قرار گرفته، نقش و مدیریت والدین در خانواده است. تحلیل و تفسیر این آیات با استفاده از منابع تفسیری معتبر صورت گرفته است. طبق آیات قرآن و مفاهیم ژرف نهج البلاغه، پدر با وجود شرایطی بر فرزند خود ولایت دارد یعنی مسئول اداره امور معاش، تربیت، تحصیل، پرورش معنوی و ازدواج فرزند است؛ و مادر مدیر سروسامان دادن فرزندان با مهر و عطوفت در خانواده است. این تحقیق با تجزیه و تحلیل چالش‌های تربیتی عصر حاضر در خانواده‌ها، نشان می‌دهد که آموزه‌های قرآن و نهج البلاغه می‌توانند به‌عنوان راهنمایی برای بهبود مدیریت والدین در خانواده استفاده شوند. با بهره‌گیری از این آموزه‌ها، می‌توان به تربیت فرزندان صالح و ایجاد محیطی سالم و معنوی در خانواده کمک کرد.

بیان مسئله

در عصر حاضر مدیریت نظام خانواده دچار مشکلات فراوانی گردیده و روابط خانواده‌ها و سرپرستی نیز دچار آسیب شده است. با وجود گسترش علم و فن‌آوری‌های مدرن روز، چالش‌های تربیتی، خانواده‌ها را تهدید می‌کند. مطالعات میدانی نشان می‌دهد که آمار طلاق و بزهکاری در جامعه افزایش یافته است. یک مطالعه تطبیقی که در ۶۶ کشور صورت گرفته، نشان داده است که هر چه زنان در محیط‌های عمومی بیشتر با مردان مرتبط و مختلط باشند، میزان طلاق بالاتر خواهد بود (۶). در مورد تقسیم‌کار جنسیتی، شاهد کم‌رنگ شدن تمایز نقش زن و شوهر در بسیاری از جوامع هستیم. (۷). در مورد تغییر نقش سرپرستی مرد در خانواده

نیز شاهد روند مشابهی هستیم که از جوامع غربی آغاز شده و به تدریج به دیگر جوامع نیز گسترش یافته است. در برخی از خانواده‌ها، مسئولیت‌پذیری والدین دچار آسیب گردیده و توجه به مسائل تربیتی و اخلاقی فرزندان کم‌رنگ شده است. در ایران نیز در سال ۱۳۵۲ ش میزان تصمیم‌های خانوادگی که از سوی پدران ایرانی گرفته می‌شد، در خانواده‌های روستایی ۸۰٪ و در خانواده‌های شهری ۶۲٪ بود، در حالی که در سال ۱۳۷۴ ش فقط ۳۵/۵٪ از کل پاسخگویان اظهار داشتند که تصمیم‌گیرنده اصلی در خانواده‌ی آن‌ها پدر خانواده است (۸). امروزه اکثر خانواده‌ها در مسئله آموزش و تربیت فرزندان کودک و جوان خویش با سردرگمی و افراط و تفریط مواجه هستند. محققان غربی نیز به این مطلب اعتراف دارند که در اوضاع و شرایطی که افراد جامعه به خانواده به‌عنوان مکان انحصاری ارضای نیازهای جنسی نمی‌نگرند، میزان تعهد عمومی نسبت به حفظ این نهاد اجتماعی به شدت کاهش یافته است (۹). امروز یکی از حوزه‌هایی که دشمن برای تهاجم فرهنگی و رسانه‌ای خود قرار داده، نهاد خانواده است و به دنبال نفوذ به خانواده‌ها با جنگ نرم هستند. رسانه‌های ارتباطی از قبیل رادیو، تلویزیون، سینما، ماهواره، اینترنت، موسیقی، مطبوعات، شبکه‌های اجتماعی و ... همگی از ابزارهای اصلی جنگ نرم هستند. همچنین، مشکلات اقتصادی، مصرف‌گرایی، مدپرستی و تجمل‌گرایی خانواده‌ها را تهدید می‌کند؛ بنابراین همه‌ی مشکلات نشان می‌دهد که خانواده‌ها نیازمند راهبردهای مدیریتی و تربیتی معقولی برای رویارویی با چالش‌های تربیتی کنونی، هستند. بی‌تردید مجموعه تعالیم قرآن و نهج البلاغه، در مورد خانواده، ما را به نظام و ساختاری هدایت می‌کند که پاسخگوی همه نیازهای مادی، روانی و معنوی خانواده است. مقاله حاضر، در مقام پاسخگویی به این سؤالات است که: (۱) چالش‌های تربیتی عصر حاضر در خانواده کدام است؟ (۲) مهم‌ترین راهکارهای

قرآن کریم و نهج البلاغه درباره مدیریت والدین در خانواده، برای مقابله با چالش‌های تربیتی عصر حاضر چیست؟

پیشینه تحقیق

در خصوص مدیریت والدین در خانواده و چالش‌های تربیتی عصر حاضر به‌طور پراکنده مباحثی در برخی از پژوهش‌ها و مقالات نوشته‌شده که در ادامه به آن‌ها اشاره می‌شود: احسانی (۱۰) در مقاله: «مدیریت خانواده و کارکردهای تربیتی آن از دیدگاه قرآن و حدیث» به تبیین مدیریت خانواده و کارکردهای تربیتی آن در حیات مادی و معنوی پرداخته و مدیریت خانواده را از منظر آیات و روایات به دو نوع کارکرد تربیتی دنیوی و اخروی تبیین نموده است. در پایان‌نامه: «مدیریت خانواده از دیدگاه قرآن» بازماندگان شمیلی (۱۱) مدیریت خانواده در قرآن را با عنوان قوامیت یاد نموده و به این نتیجه رسیده است که: قوامیت به معنای ایستادگی بر امور، کارها و نیازهای زن است؛ و بخشی از آسیب‌هایی که مدیریت خانواده را تضعیف می‌کند عدم توجه به آموزه‌های دین مبین اسلام و قرآن کریم دانسته است و تنها راه حل گذر از بحران‌ها را عمل به دستورات دین می‌داند. خرم منش (۱۲) در مقاله: «اهمیت مدیریت خانواده در اسلام» در مدیریت خانواده به روابط حاکم بر زن و شوهر و سایر اعضای خانواده پرداخته و همچنین بر ضرورت و اهمیت مدیریت اصولی و درست در خانواده، تدبیر در معیارهایی که اسلام در گزینش همسر بیان کرده و نیز اوصافی که برای زنان و مردان شایسته برشمرده، تأکید نموده است. عبد خدایی (۱۳) در مقاله خود: «مدیریت خانواده در قرآن»، طبق آیات ۳۴ و ۳۵ به اهمیت روابط زن و شوهر و تکلیف و وظایف آنان پرداخته است و دو دلیل برای مدیریت مرد معرفی کرده است و دو ویژگی همسران شایسته و سرانجام شیوه برخورد با زنان سرکش و ناشایست را در سه مرحله اندرز و قهر و تنبیه بیان می‌نماید. ایشان آیات مذکور

را بیانگر عدالت حقوقی و سبب پیشگیری از دلسردی و طلاق برمی‌شمارد و به مهر و محبتی که باید فرد نسبت به همسر خویش داشته باشد اشاره نموده است. در مقاله‌ی: «مدیریت خانواده در اسلام» نصیری (۱۴) با تکیه بر آیه ۳۴ سوره نساء بر اساس اصل جامعیت و پاسخ‌گویی به نیازهای هدایتی انسان، درباره چگونگی مدیریت خانواده سخن گفته است و بر اساس دو امتیاز موهبتی و کسبی مردان بر زنان، قیومیت خانواده را به مردان واگذار کرده است؛ و با استفاده از روش تقسیم، ضرورت وجود مدیر در خانه را اثبات نموده و سپس با واکاوی آرای مفسران، مدیریت و سرپرستی مردان بر خانواده را بیان نموده و با توجه به تعمیم علتی که در آیه بیان شده و نیز مصلحت ستر و عفاف برای زنان، این نکته مورد تأکید قرار گرفته که گستره قیومیت مردان، فراتر از حوزه خانه و خانواده است و همه عرصه‌های اجتماعی را در برمی‌گیرد. باصولی و همکاران (۱۵) در مقاله‌ی: «بررسی مدیریت خانواده و تربیت فرزندان با رویکرد اسلامی» تأکید نموده است که تعالیم تربیتی اسلام در حوزه تربیت فرزندان بخش مهمی از سبک زندگی اسلامی می‌باشند که باید توسط والدین به‌عنوان بخش مهمی از سبک زندگی درآیند تا در اثر تکرار و استمرار در فرزندان اثر گذاشته و از نظر معنوی و روانی، نسلی صالح، سالم و موفق پرورش یابد. مظاهری و قادر نیا (۱۶) نیز در مقاله: نقش و مدیریت خانواده در تربیت (با محوریت فضای مجازی و در راستای تحقق الگوی پیشرفت)، تأکید دارد: با تطبیق نمودن واقعیت‌های فضای مجازی با فضای حقیقی، می‌توان از تهدیدات موجود، فرصت‌هایی برای افزایش اطلاعات، بصیرت افزایی فرزندان، انسجام خانواده‌ها و نیز رشد خودآگاهی و همگرایی ملت در راستای پیشرفت ملی فراهم نمود. مرور مطالعات پیشین نشان می‌دهد بخشی از آسیب‌های تضعیف‌کننده مدیریت خانواده بررسی شده‌اند. پژوهش حاضر، با رویکرد جدیدی به این موضوع پرداخته است. پژوهشگر ابتدا به معرفی چالش‌های

تربیتی از جمله: چالش در تأثیر رسانه‌ها و فضای مجازی، کمبود ارتباطات خانوادگی، شاغل بودن والدین و چالش‌های اجتماعی، فن‌آوری و فرهنگی پرداخته است. سپس مهم‌ترین راهکارهای مطرح‌شده در قرآن کریم و نهج‌البلاغه را درباره مدیریت والدین در خانواده، برای مقابله با چالش‌های تربیتی عصر حاضر ارائه نموده است.

روش تحقیق

از آنجاکه این پژوهش قصد دارد به تحلیل چالش‌ها و مدیریت والدین در خانواده با تکیه بر راهبردهای قرآن کریم و نهج‌البلاغه بپردازد لذا روش این تحقیق، روش توصیفی-تحلیلی است؛ و بر همین اساس، با ارائه راهکارهای جدیدی که در تداوم جریان تحقیق با آن مواجه است با آوردن نمونه‌های متعدد از منابع حدیثی و تفسیری به مصداق شناسی و نوع شناسی چالش‌ها و مدیریت والدین پرداخته و در این راستا مثال‌هایی برای تکمیل مباحث آورده شده است.

تحلیل چالش‌های تربیتی عصر حاضر، با رویکرد راهبردهای قرآن کریم و نهج‌البلاغه

عصر حاضر، عصری پرشتاب و دگرگون‌کننده، با تحولات و چالش‌های متعددی در عرصه‌های مختلف، از جمله تربیت نسل نو، روبرو است. در این میان، آموزه‌های گران‌بهای قرآن کریم و نهج‌البلاغه، چراغ راهی روشن برای هدایت و رهنمود انسان در مسیر تربیت صحیح و تعالی‌بخش به شمار می‌روند. چالش‌های تربیتی در عصر حاضر، ممکن است شامل اموری همچون انحراف از ارزش‌های اخلاقی و دینی، تحت تأثیر فرهنگ‌های مختلف و رسانه‌های جدید، افزایش اختلالات روانی و اجتماعی، کاهش ارتباطات خانوادگی و انسانی و تضعیف اعتقادات مذهبی و فرهنگی باشد. قرآن کریم و نهج‌البلاغه هر دو تأکید دارند که ارزش‌های اخلاقی و

دینی را حفظ کرده و بر اصول عدل و انصاف تأکید می‌کنند، همچنین تربیت و پرورش اخلاقی و اجتماعی را به‌عنوان یکی از مسئولیت‌های مهم انسان مطرح می‌کنند. انحراف از ارزش‌های اخلاقی و دینی یکی از چالش‌های تربیتی عصر حاضر است که در قرآن کریم و نهج‌البلاغه نیز به آن اشاره شده است. در سوره توبه به مفهوم تقوا و انحراف از آن پرداخته شده است. به‌عنوان مثال، در آیه ۱۰۸ سوره توبه خداوند می‌فرماید: «هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ تَأْتِيَهُمُ الْمَلَائِكَةُ أَوْ يَأْتِيَ أَمْرٌ رَبِّكَ كَذَلِكَ فَعَلَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَمَا ظَلَمَهُمُ اللَّهُ وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ» که تقوا و انحراف از آن را ذکر می‌کند. در نهج‌البلاغه، امیرالمؤمنین علی (علیه‌السلام) در خطبه‌ها و نامه‌های خود به اهمیت اخلاق و انحراف از آن پرداخته‌اند. به‌عنوان مثال، در خطبه ۲۲ نهج‌البلاغه می‌فرماید: «وَأَمَّا عَلِيُّمُ الْعُقُولِ فَهُوَ الدِّرَازِيَّةُ لِمَنْ لَمْ يُعْتَبَرْ بِالرَّأْيِ وَلَمْ يُعْرَفْ بِالْمِشَاهِدَةِ» که تأکید دارد که علم عقل، راهنمایی است برای کسانی که به توهین به دیگران و انحراف از اخلاقیات نمی‌پردازند. مصادیق این انحراف از ارزش‌های اخلاقی و دینی در عصر حاضر می‌تواند شامل فساد اخلاقی در حوزه‌های مختلف اجتماعی و سیاسی، انحراف از اصول اخلاقی در مسائل اقتصادی و مالی، افزایش جرم‌ها و جنایات، نادیده گرفتن حقوق انسانی و مسائل محیط‌زیستی و ... باشد که همگی در تضاد با اصول دینی و اخلاقی قرآن کریم و نهج‌البلاغه است. تربیت فرزند در عصر حاضر با چالش‌های متعددی روبرو شده است که در گذشته وجود نداشت. این چالش‌ها ناشی از تغییرات سریع فرهنگی، اجتماعی و فناوری و ... هستند. قرآن کریم و نهج‌البلاغه به‌عنوان منابع وحیانی، آموزه‌های ارزشمندی در زمینه تربیت فرزندان ارائه می‌دهند که می‌توانند در مواجهه با این چالش‌ها راهگشا باشند. در ادامه به برخی از این چالش‌ها اشاره خواهد شد:

تأثیر رسانه‌ها و فضای مجازی در تربیت

یکی از بزرگ‌ترین چالش‌های اجتماعی تربیتی در عصر حاضر، نفوذ گسترده رسانه‌ها و فضای مجازی در زندگی افراد، به‌ویژه کودکان و نوجوانان است. این رسانه‌ها می‌توانند تأثیرات مثبت و منفی بر تربیت فرزندان داشته باشند. مصرف بدون برنامه و گزینش نشده محتوای رسانه‌ها و فضای مجازی، می‌تواند پیامدهای منفی متعددی برای افراد، به‌ویژه جوانان، به دنبال داشته باشد. این پیامدها شامل: اعتیاد به رسانه‌ها و فضای مجازی، مواجهه با محتوای نامناسب، کاهش تعاملات اجتماعی، فقدان تفکر انتقادی به‌طوری‌که بسیاری از محتوای رسانه‌ها و فضای مجازی مغرضانه و جهت‌دار هستند و افراد را در معرض بمباران اطلاعاتی قرار می‌دهند که بدون تفکر انتقادی، پذیرفته می‌شوند (۱۷). قرآن کریم و نهج البلاغه در تأکید خود بر ارزش‌ها و اخلاقیات اسلامی، به ما آموزش می‌دهند که باید با انتخاب دقیق محتوا و مصداق‌های مورد اعتماد، از تأثیرات منفی رسانه‌ها و فضای مجازی محافظت کنیم و به‌جای آن، به ارزش‌های اسلامی و انسانیت توجه کنیم. در آیات متعددی وجود دارد که بر ضرورت پرهیز از گناه و فساد تأکید می‌کنند. به‌عنوان نمونه، در سوره مبارکه بقره، خداوند متعال می‌فرماید: «وَلَا تَتَّبِعُوا السَّبِيلَ الَّتِي تَصِدِّقُكُمْ عَنْ سَبِيلِي وَقَدْ أَنْذَرَكُمْ عَذَابًا شَدِيدًا» (بقره: ۱۲۶)؛ و از راهی که شما را از راه من بازمی‌دارد پیروی نکنید و من شما را از غذایی سخت بیم داده‌ام». همچنین در سوره نور، آیه ۳۰-۳۱ بر اهمیت نگاه پاک و دوری از مواردی که ممکن است ایمان و اخلاق را تحت تأثیر قرار دهند، تأکید دارد. این آیات به والدین و فرزندان توصیه می‌کند که نگاه خود را از مناظر ناپاک حفظ کنند و از محتوای مضر دوری نمایند (نور: ۳۰-۳۱). در نهج البلاغه نیز، امام علی (ع) در خطبه‌های متعددی، به جوانان در مورد خطرات غرق شدن در شهوات و گناهان هشدار داده‌اند. به‌عنوان نمونه، در خطبه ۱۰۹، ایشان می‌فرمایند: «ای جوانان!

نفس خود را به گناهان آلوده نسازید و از شهوات نفسانی پیروی نکنید، زیرا نفس اماره شما را به تباهی می‌کشاند.» در نهج البلاغه نیز، امام علی (ع) در نامه ۳۱ به امام حسن (ع) بر اهمیت حفاظت از نفس و دوری از تأثیرات منفی تأکید می‌کنند. ایشان به فرزندان توصیه می‌کنند که از محتوای مضر و خطرناک دوری کند و خود را از تأثیرات منفی محیط محافظت نماید (۲). والدین و مربیان باید به فرزندان خود در انتخاب محتوای مناسب در رسانه‌ها و فضای مجازی یاری برسانند و آن‌ها را به استفاده از منابع معتبر و آموزنده تشویق کنند؛ و برای استفاده از رسانه‌ها و فضای مجازی، زمان مشخص و محدودی تعیین شود تا از اعتیاد و وابستگی به آن‌ها جلوگیری شود. آنان باید بر فعالیت‌های فرزندان خود در فضای مجازی نظارت داشته باشند و با آن‌ها در مورد محتوای مشاهده‌شده گفتگو کنند. (۱۸). والدین باید به فرزندان سواد رسانه‌ای و مهارت‌های تفکر انتقادی آموزش دهند تا آنان بتوانند محتوای رسانه‌ها را به‌درستی تحلیل و ارزیابی کنند. باید با ترویج ارزش‌های اسلامی و اخلاقی، فرزندان را در برابر آسیب‌های فرهنگی و اخلاقی رسانه‌ها و فضای مجازی مقاوم کرد (۱۹)؛ بنابراین استفاده صحیح و برنامه‌ریزی‌شده از این فضاها می‌تواند فرصت‌های ارزشمندی برای آموزش، سرگرمی و تعاملات اجتماعی فراهم کند. با این حال، غفلت از این امر و استفاده بدون برنامه و گزینش نشده از این فضاها، می‌تواند پیامدهای منفی متعددی برای افراد، به‌ویژه جوانان، به دنبال داشته باشد. نقش والدین و مربیان در این زمینه بسیار حائز اهمیت است. لذا با تلاش و همدلی همه افراد جامعه، می‌توان از رسانه‌ها و فضای مجازی به‌عنوان ابزاری برای ارتقای سطح دانش، فرهنگ و اخلاق جامعه استفاده کرد و از آن‌ها در راستای تربیت نسلی صالح و نیکوکار بهره برد.

کمیود ارتباطات خانوادگی

یکی دیگر از این چالش‌های ریشه‌دار که ابعاد گسترده‌ای

شاغل بودن والدین

در عصر حاضر، جوامع بشری با چالش‌های متعددی در عرصه‌های مختلف زندگی روبرو هستند. یکی از این چالش‌ها که ابعاد گسترده‌ای یافته و پیامدهای ناگواری به دنبال دارد، شاغل بودن والدین است. این پدیده، به‌ویژه شاغل بودن مادران، زمان و فرصت آن‌ها را برای تربیت فرزندان محدود می‌کند. این امر می‌تواند به کمبود تعامل بین والدین و فرزندان و بروز مشکلات تربیتی منجر شود. به همین دلیل، بررسی و ارائه راهکارهای مقابله با این چالش، از جمله مهم‌ترین وظایف تربیتی در عصر حاضر به شمار می‌رود. درآیات متعددی وجود دارد که بر اهمیت تربیت فرزندان تأکید می‌کنند. به‌عنوان نمونه، در سوره مبارکه تحریم، خداوند متعال می‌فرماید: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقْوُدْهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ عَلَيْهَا مَلَائِكَةٌ غَسِفَةٌ شِدِيدَةٌ (تحریم: ۶)؛ ای مؤمنان! خود و خانواده خود را از آتشی که هیزم آن مردم و سنگ‌هاست نجات دهید». در نهج البلاغه نیز، امام علی (ع) در خطبه‌های متعددی، به‌ضرورت توجه به تربیت فرزندان تأکید کرده‌اند. به‌عنوان نمونه، در خطبه ۲۱، ایشان می‌فرمایند: «بهترین ارث، تربیت نیکو است.» مصادیق توجه به تربیت فرزندان عبارتند از: گذراندن وقت با فرزندان، ایجاد فضایی صمیمی و گرم در خانواده، آموزش آموزه‌های دینی و اخلاقی به فرزندان، همچنین والدین باید بر رفتار و عملکرد فرزندان خود نظارت داشته باشند و در صورت مشاهده انحراف، آن‌ها را راهنمایی و ارشاد کنند (۲۳)؛ بنابراین، شاغل بودن والدین، معضلی است که ریشه در عوامل متعددی از جمله مشکلات اقتصادی، تغییر ساختار خانواده و ترویج فرهنگ فردگرایی دارد. برای مقابله با این معضل، باید اقداماتی در سطوح مختلف فردی، خانوادگی و اجتماعی انجام شود (۲۴). در سطح فردی، والدین باید با برنامه‌ریزی دقیق، زمانی را برای فرزندان خود اختصاص دهند و در این زمان، از فعالیت‌های دیگر مانند کار، مطالعه و تماشای تلویزیون خودداری کنند. در سطح

یافته و پیامدهای ناگواری به دنبال دارد، کمبود ارتباطات خانوادگی است. این معضل، بنیان خانواده‌ها را متزلزل کرده و زمینه را برای بروز مشکلات عدیده‌ای از جمله انحرافات اجتماعی، افسردگی و اضطراب فراهم می‌کند. به همین دلیل، بررسی و ارائه راهکارهای مقابله با آن، از جمله مهم‌ترین وظایف تربیتی در عصر حاضر به شمار می‌رود. (۲۰). قرآن کریم و نهج البلاغه به‌عنوان منابعی اصیل و راهگشا، در این زمینه نیز آموزه‌های ارزشمندی ارائه و درآیات متعددی بر اهمیت خانواده و ضرورت تقویت ارتباطات خانوادگی تأکید می‌کنند. به‌عنوان نمونه، در سوره مبارکه تحریم، خداوند متعال می‌فرماید: «وَاتَّقُوا اللَّهَ وَلَا تَفْرَقُوا بَيْنَهُمْ (تحریم: ۱)؛ و از خدا بترسید و بین آن‌ها (خانواده) تفرقه نیندازید». در نهج البلاغه نیز، امام علی (ع) در خطبه‌های متعددی، به‌ضرورت احترام به والدین و صبر و بردباری در برابر آن‌ها تأکید کرده‌اند. به‌عنوان نمونه، در خطبه ۴۷، ایشان می‌فرمایند: «حق پدر بر تو این است که او را بزرگ بداری و احترام کنی و از او اطاعت کنی و در برابر او تواضع و فروتنی نشان دهی.»

مصادیق اهمیت خانواده و تقویت ارتباطات خانوادگی

احترام به والدین، صبر و بردباری در برابر اعضای خانواده، توجه به نیازها و مشکلات اعضای خانواده که باید به نیازها و مشکلات اعضای خانواده توجه کرد و در حد توان به آن‌ها کمک کرد (۲۱). گذراندن وقت با اعضای خانواده، انجام فعالیت‌های مشترک با اعضای خانواده، مانند سفر، تفریح و ورزش، به تقویت ارتباطات خانوادگی کمک می‌کند. (۲۲)؛ بنابراین، کمبود ارتباطات خانوادگی، معضلی است که ریشه در عوامل متعددی از جمله مشغله‌های زیاد افراد، ضعف فرهنگ گفتگو در خانواده و استفاده از وسایل ارتباطی مانند تلفن همراه و اینترنت به‌جای تعامل رودررو دارد. برای مقابله با این معضل، باید اقداماتی در سطوح مختلف فردی، خانوادگی و اجتماعی انجام شود.

خانوادگی، باید با تقسیم وظایف بین زن و شوهر، بار مسئولیت تربیت فرزندان را به طور مساوی بین آن‌ها تقسیم کرد. همچنین، می‌توان از سایر اعضای خانواده مانند پدر بزرگ و مادر بزرگ، عمو و عمه و دایی و خاله برای کمک به تربیت فرزندان استفاده کرد. در سطح اجتماعی، باید با ایجاد مهدکودک‌ها و مراکز نگهداری از کودکان، به مادران شاغل کمک کرد تا با خیالی آسوده به کار خود برسند. همچنین، باید با ترویج فرهنگ فرزند آوری و حمایت از خانواده‌ها، از افزایش تعداد فرزندان در خانواده‌ها جلوگیری کرد. نقش رسانه‌ها و فضای مجازی در ترویج فرهنگ فرزند آوری و حمایت از خانواده‌ها نیز بسیار حائز اهمیت است. رسانه‌ها باید با تولید و انتشار محتوای آموزشی و آگاهی‌بخش، به ترویج اهمیت خانواده و تربیت فرزندان در جامعه کمک کنند. با همدلی و همکاری همه افراد جامعه، می‌توان این چالش نوظهور را از بین برد.

چالش‌های اجتماعی

امروزه فرایندهای اجتماعی پیچیده‌تر شده و والدین با چالش‌هایی مانند تحولات فرهنگی، فضای مجازی و تغییرات سریع مواجه هستند که تأثیر بسزایی بر تربیت فرزندان دارد (۲۵). این چالش‌ها نیازمند توجه ویژه و راهکارهای مؤثر برای حفظ تربیت صحیح فرزندان هستند (۲۶). تحولات سریع اجتماعی و فرهنگی در عصر حاضر، تأثیرات عمیقی بر شیوه‌های تربیتی والدین گذاشته است. در این قسمت، به بررسی چالش‌های اجتماعی تربیت فرزندان پرداخته و دیدگاه‌های قرآن کریم و نهج‌البلاغه را در مواجهه با این چالش‌ها تحلیل می‌کنیم:

الف: تحولات سریع اجتماعی: تحولات سریع اجتماعی می‌تواند باعث بروز ناهنجاری‌ها و استرس در خانواده‌ها شود. این تحولات نیازمند سازگاری و تطابق والدین با شرایط جدید است. در این زمینه، قرآن کریم به والدین توصیه می‌کند که با صبر و استقامت، فرزندان خود را به راه راست هدایت کنند: «وَأْمُرْ

أَهْلِكَ بِالصَّلَاةِ وَأَصِطْبِرْ عَلَيْهَا» (طه: ۱۳۲) (۲۷). در مواجهه با تحولات سریع اجتماعی، والدین باید به طور مداوم در حال یادگیری و تطابق با شرایط جدید باشند. این تطابق باید بدون از دست دادن ارزش‌های اصیل اسلامی باشد. قرآن کریم توصیه می‌کند که والدین باتدبیر و حکمت، فرزندان خود را از مسیرهای ناصواب دورنگه دارند و به آن‌ها بیاموزند که چگونه با چالش‌های اجتماعی مواجه شوند (۲۸). تغییرات سریع اجتماعی و فناوریانه یکی دیگر از چالش‌های تربیتی در عصر حاضر است. این تغییرات می‌توانند باعث ایجاد ناپایداری و اضطراب در فرزندان شوند. به اهمیت صبر و استقامت در مواجهه با مشکلات و تغییرات تأکید شده است. به عنوان مثال، در سوره بقره، آیه ۱۵۳، به مؤمنان توصیه شده است که در مواجهه با مشکلات صبر کنند و از نماز و ارتباط با خدا کمک بگیرند (بقره: ۱۵۳). امام علی (ع) نیز در نهج‌البلاغه، در خطبه ۱۹۳، به اهمیت صبر و استقامت در مواجهه با مشکلات و تغییرات تأکید می‌کنند. این خطبه به والدین توصیه می‌کند که فرزندان خود را به صبر و استقامت در برابر تغییرات و چالش‌های زندگی تربیت کنند (۲).

ب: فشارهای همسالان و جامعه: در عصر حاضر، فشارهای همسالان و جامعه نیز از چالش‌های مهم تربیتی محسوب می‌شود. این فشارها می‌تواند باعث شود که کودکان و نوجوانان به رفتارهایی متوسل شوند که با ارزش‌ها و اصول دینی و اخلاقی خانواده سازگار نیست. در سوره فرقان، آیه ۲۸-۲۹، به اهمیت انتخاب دوستان و تأثیرات منفی هم‌نشینان ناپسند اشاره شده است. این آیات به والدین یادآور می‌شوند که باید به فرزندان خود آموزش دهند تا دوستان خوب و هم‌نشینان مناسب انتخاب کنند (فرقان: ۲۸-۲۹). امام علی (ع) نیز در نهج‌البلاغه، در خطبه ۳۱ به اهمیت انتخاب دوستان و تأثیرات آن‌ها بر رفتار و اخلاق فرد اشاره می‌کنند. ایشان به فرزندان توصیه می‌کنند که دوستانی را انتخاب کنند که وی را به سوی خیر و نیکی هدایت کنند و از دوستان ناپسند دوری نمایند (۲).

ج: اهمیت آموزش و پرورش: آموزش و پرورش صحیح نیز یکی از موضوعات مهم در تربیت فرزندان است. قرآن کریم در سوره مجادله، آیه ۱۱ به اهمیت علم و دانش و تأثیر آن بر رشد و توسعه فردی و اجتماعی اشاره دارد. این آیه به والدین توصیه می‌کند که به آموزش و پرورش فرزندان خود توجه ویژه‌ای داشته باشند و آن‌ها را به کسب علم و دانش تشویق کنند (مجادله: ۱۱). امام علی (ع) نیز در نهج البلاغه، در نامه ۳۱ به فرزندشان امام حسن (ع) بر اهمیت آموزش و پرورش و نقش آن در تربیت صحیح تأکید می‌کنند. ایشان به فرزندشان توصیه می‌کنند که در کنار کسب علم، به تربیت اخلاقی و دینی نیز توجه داشته باشد (۲)؛ بنابراین قرآن کریم و نهج البلاغه هر دو به اهمیت حفظ ارزش‌های دینی و اخلاقی، استفاده صحیح از علم و دانش و صبر و استقامت در مواجهه با مشکلات تأکید دارند. والدین با بهره‌گیری از این آموزه‌ها می‌توانند فرزندان خود را برای مواجهه با چالش‌های اجتماعی آماده کرده و آن‌ها را به شهروندانی با ارزش‌های اخلاقی و دینی قوی تربیت کنند.

چالش‌های فن‌آوری

پیشرفت‌های فناوری و انفجار اطلاعاتی در عصر حاضر، چالش‌های جدیدی را برای والدین به وجود آورده است. مدیریت زمان استفاده از دستگاه‌های الکترونیکی و کنترل محتوای اینترنت برای والدین چالش‌های بزرگی است (۲۹). در این راستا، آموزه‌های قرآن کریم و نهج البلاغه می‌توانند راهنمایی‌های مفیدی برای والدین فراهم کنند. در ادامه، به بررسی این چالش‌ها و راهکارهای پیشنهادی از دیدگاه این دو منبع ارزشمند می‌پردازیم.

مدیریت زمان استفاده از دستگاه‌های الکترونیکی

استفاده از دستگاه‌های الکترونیکی مانند تلفن‌های هوشمند، تبلت‌ها و رایانه‌ها بخشی جدایی‌ناپذیر از زندگی

روزمره کودکان و نوجوانان شده است. این مسئله می‌تواند منجر به کاهش زمان برای فعالیت‌های مفید و سازنده مانند مطالعه، ورزش و تعاملات اجتماعی شود. قرآن کریم در آیه ۷۷ سوره قصص به اهمیت استفاده بهینه از زمان اشاره می‌کند و می‌فرماید: «وَابْتَغِ فِيمَا آتَاكَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ وَلَا تَنْسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا وَأَحْسِنْ كَمَا أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ وَلَا تَبْغِ الْفُسَادَ فِي الْأَرْضِ» (قصص: ۷۷). این آیه به اهمیت تعادل در استفاده از نعمت‌های خداوند و بهره‌گیری بهینه از آن‌ها برای رسیدن به سعادت دنیوی و اخروی تأکید دارد. امام علی (ع) نیز در نهج البلاغه، در نامه ۳۱ به امام حسن (ع)، به اهمیت استفاده صحیح از زمان و بهره‌گیری از فرصت‌ها برای یادگیری و کسب مهارت‌ها تأکید می‌کنند (۲). ایشان توصیه می‌کنند که فرزندان باید زمان خود را به‌طور مؤثر مدیریت و از سرگرمی‌های غیرضروری که می‌تواند منجر به اتلاف وقت شود، دوری کنند.

کنترل محتوای اینترنت

یکی دیگر از چالش‌های تربیتی در عصر فناوری، کنترل محتوای اینترنت و دسترسی کودکان به اطلاعات نامناسب است. والدین باید بتوانند محتوای مصرفی فرزندان خود را نظارت کنند تا از تأثیرات منفی احتمالی جلوگیری کنند. قرآن کریم در آیه ۳۲ سوره نور به مؤمنان توصیه می‌کند که از مواردی که می‌تواند ایمان و اخلاق را تحت تأثیر قرار دهد، دوری کنند: «قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ» (نور: ۳۲). امام علی (ع) نیز در نهج البلاغه، در خطبه ۱۷۶ به اهمیت کنترل نفس و دوری از محتوای ناپسند اشاره می‌کنند. ایشان به فرزندان توصیه می‌کنند که از هرگونه محتوایی که می‌تواند به فساد اخلاقی منجر شود، پرهیز کنند (۳۰).

تأثیرات روانی و اجتماعی فناوری

استفاده بیش از حد از فناوری‌های نوین می‌تواند تأثیرات روانی و

اجتماعی منفی بر کودکان و نوجوانان داشته باشد. این تأثیرات شامل کاهش تعاملات مهم اجتماعی، افزایش انزوا و مشکلات روانی مانند اضطراب و افسردگی است. قرآن کریم در آیه ۲۱ سوره روم به اهمیت آرامش و سکون در زندگی خانوادگی اشاره دارد: «وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً» (روم: ۲۱). این آیه به اهمیت روابط گرم و محبت‌آمیز در خانواده و تأثیر مثبت آن بر سلامت روانی افراد تأکید دارد. امام علی (ع) نیز در نهج البلاغه، در نامه ۳۱ به اهمیت تعاملات اجتماعی و تقویت روابط خانوادگی تأکید می‌کند. ایشان به فرزندان توصیه می‌کنند که از انزوا و گوشه‌گیری پرهیز کرده و به تعاملات مثبت و سازنده با دیگران بپردازند (۲).

چالش‌های فرهنگی

یکی از مهم‌ترین چالش‌های تربیتی در عصر حاضر، تحولات فرهنگی و تأثیرات آن بر خانواده‌هاست. این تحولات شامل تغییرات در ارزش‌ها، نگرش‌ها و رفتارهای اجتماعی است که می‌تواند بر تربیت فرزندان تأثیر بگذارد. قرآن کریم در آیه ۲۸۲ سوره بقره به اهمیت حفظ فرهنگ و ارزش‌های دینی اشاره دارد و می‌فرماید: «وَلَا تَبْخُسُوا النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ وَلَا تَعْثَوْا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ» (بقره: ۲۸۲). این آیه بر اهمیت حفظ حقوق دیگران و دوری از فساد تأکید دارد که می‌تواند به‌عنوان راهنمایی برای والدین در تربیت فرزندان به کار رود. در نهج البلاغه نیز، امام علی (ع) به حفظ فرهنگ و ارزش‌های دینی و اجتماعی تأکید می‌کند. در نامه ۳۱، ایشان به امام حسن (ع) توصیه می‌کنند که به آداب و رسوم درست و سازنده پایبند باشند و از انحرافات فرهنگی دوری کنند (۳۰).

تأثیرات منفی فضای مجازی

فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی نیز از جمله چالش‌های

تربیتی مهم در عصر حاضر هستند. این فضاها می‌توانند منجر به انتشار اطلاعات نادرست، ترویج خشونت و اخلاق زدایی شوند. قرآن کریم در آیه ۶ سوره حجرات به اهمیت بررسی صحت اطلاعات و جلوگیری از نشر اخبار نادرست اشاره می‌کند و می‌فرماید: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَأٍ فَتَبَيَّنُوا» (حجرات: ۶). این آیه به اهمیت تحقیق و بررسی اطلاعات پیش از قبول و انتشار آن‌ها تأکید دارد. امام علی (ع) نیز در نهج البلاغه، در خطبه ۳۲ به اهمیت دوری از شایعات و حفظ حقیقت تأکید می‌کند. ایشان به مسلمانان توصیه می‌کنند که از انتشار اخبار نادرست و شایعات خودداری کنند و حقیقت را همیشه مدنظر قرار دهند (۲).

در نهایت، می‌توان نتیجه گرفت که هر دو منبع قرآن کریم و نهج البلاغه به اهمیت تربیت صحیح فرزندان و توجه به مسائل اجتماعی، فرهنگی، دینی و اخلاقی تأکید دارند. این دو منبع رهنمودهایی ارزشمند برای مقابله با چالش‌های تربیتی ارائه می‌دهند که می‌تواند به والدین و مربیان در تربیت صحیح فرزندان کمک کند. بهره‌گیری از این آموزه‌ها می‌تواند راهگشای بسیاری از مشکلات و چالش‌های تربیتی در عصر حاضر باشد.

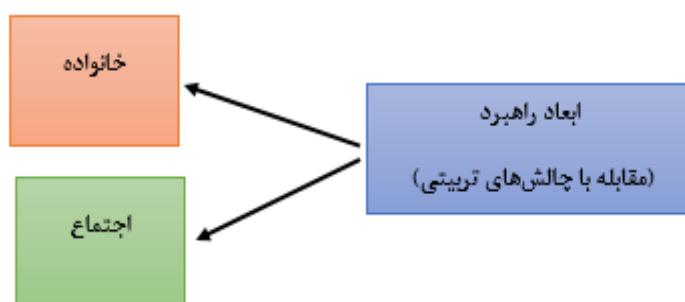
برای مقاله حاضر فن تحلیل محتوای مضمونی برمبنای واحد جملات و به صورت کیفی و با تأکید بر راهبردهای قرآن کریم و نهج البلاغه برای مدیریت تربیتی، انتخاب شده است. جامعه آماری این پژوهش، قرآن کریم و نهج البلاغه است. روش نمونه‌گیری هدفمند بوده و باهدف انتخاب آیات تربیتی که برمبنای مدیریت والدین در مقابله با چالش‌های تربیتی موجود در خانواده و اجتماع (مدل ۱)، صورت گرفته است.

قرآن کریم و نهج البلاغه برای مدیریت در خانواده، راهبردهای تربیتی ترسیم فرموده است که این راهبردها برای مقابله و رویارویی با چالش‌های تربیتی در خانواده و اجتماع بسیار کارساز خواهد بود.

راهبردهای رشد راهکارهایی است که در راستای تعالی

بودن والدین و چالش‌های اجتماعی، فن آوری و فرهنگی پرداخته است. سپس مهم‌ترین راهبردها را در قرآن کریم و نهج البلاغه درباره مدیریت والدین در خانواده، برای حل چالش‌های تربیتی ارائه نموده است.

و رسیدن به کمال، راهگشا هستند. در این پژوهش رشد در امر مدیریت خانواده مورد نظر است و این رشد از نگاه مکتب تعالی بخش اسلام مدنظر قرار گرفته است. پژوهشگر ابتدا به معرفی چالش‌های تربیتی (مدل ۲) از جمله: چالش در تأثیر رسانه‌ها و فضای مجازی، کمبود ارتباطات خانوادگی، شاغل

مدل ۱. نمایه مدل مفهومی راهبردهای مدیریت خانواده از منظر قرآن کریم و نهج البلاغه

مدل ۲. نمایه چالش‌های تربیتی عصر حاضر

خانواده با تکیه بر راهبردهای قرآن کریم و نهج البلاغه ارائه شده است. با توجه به اهداف پژوهش، به بررسی راهبردهای

نتیجه‌گیری
پژوهش حاضر باهدف تجزیه و تحلیل چالش‌های مدیریت

مدیریت والدین، از نگاه قرآن کریم و نهج البلاغه و تأثیر آن بر کاهش اختلافات و تنش‌های خانوادگی و اجتماعی، پرداخته شد. یافته‌های پژوهش عبارتند از: ۱- در تقویت ارتباطات خانوادگی؛ احترام به والدین، صبر و بردباری در برابر اعضای خانواده، توجه به نیازها و مشکلات اعضای خانواده، گذراندن وقت با اعضای خانواده، انجام فعالیت‌های مشترک با اعضای خانواده، مانند سفر، تفریح و ورزش اثرگذار خواهد بود. ۲- شاغل بودن والدین، معضلی است که ریشه در عوامل متعددی از جمله مشکلات اقتصادی، تغییر ساختار خانواده و ترویج فرهنگ فردگرایی دارد؛ که باید اقداماتی در سطوح مختلف فردی، خانوادگی و اجتماعی انجام شود. ۳- فضای مجازی، علاوه بر چالش‌ها؛ فرصت‌های آموزشی و تربیتی نیز فراهم می‌کند. قرآن کریم و نهج البلاغه در تأکید خود بر ارزش‌ها و اخلاقیات اسلامی، به ما آموزش می‌دهند که باید با انتخاب دقیق محتوا و مصداق‌های مورد اعتماد، از تأثیرات منفی رسانه‌ها و فضای مجازی محافظت گردد و مدیریت خانواده برمبنای عدل و انصاف باشد. ۴- والدین باید برای نجات از چالش‌های اجتماعی - که منجر به بروز ناهنجاری‌ها و استرس در خانواده‌ها می‌شود- با شرایط جدید سازگاری و تطابق داشته باشند؛ و بر اساس راهبردهای قرآنی و نهج البلاغه با صبر و استقامت، فرزندان خود را به راه راست هدایت نمایند. ۵- توجه به اصل محبت و آموزش در مواجهه با محبت‌های جعلی در فضای مجازی، به‌نحوی که گرفتار طعمه شیادان و سودجویان قرار نگیرند. پژوهش حاضر نشان می‌دهد که عدالت و انصاف، محبت و مهربانی، احترام متقابل در خانواده

منجر به افزایش همدلی و تفاهم میان اعضای خانواده، کاهش چالش‌های تربیتی و بهبود روابط اجتماعی می‌گردد و والدین می‌توانند، فرزندان خود را با بهره‌گیری از راهبردهای قرآنی و نهج البلاغه، از تأثیرات منفی چالش‌های تربیتی عصر حاضر محافظت نموده و خانواده‌ای آرام، باثبات و بی‌دغدغه داشته باشند.

پیشنهادها

در پایان چند راهکار عملی و کاربردی برای مدیریت والدین در خانواده پیشنهاد می‌گردد: ۱. پیشنهاد می‌گردد از سوی دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی؛ شرایطی فراهم گردد؛ موضوع چالش‌های تربیتی عصر حاضر در مدیریت والدین در خانواده، به‌عنوان یکی از عناوین تحقیقات علمی و پژوهشی گنجانده شود. ۲. دانشجویان ارشد و دکترا و طلاب حوزه با همکاری و همیاری اساتید مجرب با این عنوان تحقیق، پژوهش‌های علمی ارائه نموده و مهم‌ترین راهکارهای مدیریت تربیتی والدین در خانواده را با عنایت به چالش‌های عصر حاضر از قرآن کریم و نهج البلاغه احصاء نمایند و در اختیار خانواده‌ها قرار دهند. ۳. مدیریت والدین در خانواده معطوف به چالش‌های تربیتی عصر حاضر از منظر قرآن کریم و نهج البلاغه از دوران تحصیلی متوسطه و دانشگاه بسترسازی شود و با درج این موضوع در کتاب‌های درسی، بصیرت و آگاهی خانواده‌ها افزایش یابد. ۴. در راستای تداوم این تحقیق، پژوهندگان آینده، چالش‌های اعتقادی تربیتی و راهکارهای غلبه بر آن را موردبررسی قرار دهند.

References

- The Holy Quran (2015). Translated by Mohammad Mehdi Fuladi, Qom: Dar al-Qur'an al-Karim Publications.
1. Mohammadi, Ali (1400). Family management in Islam. Tehran: Noor publishing house. 25-50.
  2. Nahj al-Balagheh (Bita). Translated by Seyyed Jafar Shahidi, Tehran: Scientific and Cultural Publication.
  3. Rezaee Sharif, Mohammad Javad (2019). Child education from the perspective of Islam and Western psychology, Tehran: lasting legacy.
  4. Makarem Shirazi, Nasser, and colleagues (1400). Sample Commentary, 44th Edition, Volume 3, Tehran: Dar Al-Katab al-Islamiya.
  5. Faiz al-Islam, Seyyed Ali Naghi. (2019). Description of Nahj al-Balagha. Tehran: Faiz al-Islam Publications.
  6. Boštan (Najafi), Hossein (2019). Family in Islam, Qom: Hozah Research and University.
  7. Abbott, Pamela and Claire Wallace (1376), An Introduction to the Sociology of Feminist Attitudes, translated by Maryam Khorasani and Hamid Ahmadi, Tehran: Dunyai Madr.
  8. Mohseni, Manouchehr and Pourreza, Abolqasem (1387), Marriage and Family in Iran, 2nd edition, Tehran: Aron Publications
  9. Heller, Agnes (1378). "Women, civil society and the government", Sahar Sajjadi (3), Tehran: Tehsehan Publishing House.
  10. Ehsani, Muhammad (1400), family management and its educational functions from the perspective of Quran and Hadith.
  11. Shamili survivors, Zohra (1390), family management from the perspective of the Quran (master's thesis), University of Quranic Sciences and Education - Qom: Faculty of Quranic Sciences.
  12. Khorram Menesh, Arzoo (2017), The Importance of Family Management in Islam, Jahan Navin, Summer, No. 2.
  13. Abd Khodayi, Mohammad Hadi (2015), Family Management in the Qur'an, Mashhad: Mishkoh, Summer, No. 131.
  14. Nasiri, Ali (2012), Family Management in Islam, Research Journal of Islamic Studies of Women and Family, Fall and Winter No. 1.
  15. Basouli, Fatemeh et al. (1402), Review of family management and raising children with an Islamic approach, Research Journal of Strategic Studies in Humanities and Islamic Sciences, Volume 4, Number 56.
  16. Mazaheri, Mostafa and Kadernia, Zahra (2019), The role and management of the family in education (with the focus on virtual space and in line with the realization of the model of progress), Tehran: The 13th National Congress of Pioneers of Progress.
  17. Shah Hosseini, Vahidah; Nouri Rad, Fatima. (2017). The requirements of raising children in the media age, out of place: Atrat New Publications.
  18. Noor Mohammadihi, Warde; Burqai, Shima Sadat. (2018). The role and influence of media in raising children, Islamic Researches of Gender and Family, second year, number 3, 9-22.
  19. Sheikhi, Samira and Saadatmand, Nireh Al-Sadat, 2013, investigating the role of the media in strengthening and educating the family and dealing with its negative effects, regional conference on the pathology of divorce phenomenon, Saqqez, <https://civilica.com/doc/279553>.
  20. Muhaddi, Hamida; Yousefi Asl, Mohammad. (1389). Strategies for strengthening the family foundation, Urmia nursing and midwifery journal, 8th year, number 4, serial 29.
  21. Khormian, Seyedah Zahra, 1402, ways to strengthen communication between parents and children, the fifth international conference on humanities, law, social studies and psychology, <https://civilica.com/doc/1685935>
  22. Hosseini, Mah Sanam and Zarei, Marzieh and Zareifa, 1400, the role of the family in raising children, <https://civilica.com/doc/1530635>
  23. Mazaheri, Hossein. (2015). Raising children from the perspective of Islam, Tehran: International Publishing Company, 18th edition.
  24. Salimi Afjani, Mohammad Reza; Ahmadi, Mohammadreza. (1401). The role of family moral principles in the Islamic education of children.
  25. Mirzadeh, Ahmed. (1397). "Cultural and social developments in Iranian youth: a case study". Iranian Sociology Quarterly, 22(4), 101-125.
  26. Mahdavi, Mohammad. (2018). Cultural changes and raising children. Mashhad: Aštan Quds Razavi Publishing House.
  27. Taleghani, Seyed Mahmoud. (1396). A ray of the Qur'an.

- Tehran: Publishing Company.
28. Tabatabai, Seyyed Mohammad Hossein (1401). Tafsir al-Mizan. Qom: Publications of the Islamic Propaganda Office.
29. Salimi, Mohammad. (2018). "Impacts of information technology on the family". Scientific-Research Quarterly of Culture of Family Studies, 6(1), 15-34.
30. Ibn Abi al-Hadid, Abdul Hamid. (1397). Description of Nahj al-Balagha. Qom: Islamic Publications.

Family management in the modern era: an approach based on the teachings of the Qur'an and Nahj al-Balagha

Ali Akbari¹, Seyyed Hamid Hosseini^{2*}, Hamed Fath Aliani³

Abstract

Background and objective: The family, as the core of society, has always been exposed to various developments and challenges. With the development of technology and lifestyle changes, families have faced more complex educational issues. This research has been done with the aim of identifying common educational challenges in contemporary families and providing solutions based on the teachings of the Quran and Nahj al-Balaghah.

Methods and Materials: This research has been carried out by descriptive-analytical method using Quranic sources and Nahj al-Balaghah.

Results: The results show that the teachings of the Qur'an and Nahj al-Balaghah provide comprehensive and practical solutions for family management in the present era. Among the most important findings, the following can be mentioned: 1. The importance of religious education: emphasis on the religious education of children and the cultivation of Islamic values as an effective solution to deal with moral and social deviations. 2. Attention to justice and fairness: emphasis on justice in dealing with children and the importance of creating a sense of equality and security in the family. 3. The importance of modeling: the role of parents as role models for children and the necessity of having behaviors compatible with religious teachings. 4. Time management and prioritization: The importance of time management and planning to spend free time with family and create happy memories.

Conclusion: The teachings of the Qur'an and Nahj al-Balagha are still valuable guides for families after centuries. Parents who use these teachings in raising their children can have healthier and more successful families.

Keywords: Content Analysis, Family, Nahj Al-Balaghah, Quran, Strategy

1. PhD Student, Department of Quran and Hadith Sciences, Hamedan Branch, Islamic Azad University, Hamedan, Iran

2*. Corresponding Author, Assistant Professor, Department of Quran and Hadith Sciences, Hamedan Branch, Islamic Azad University, Hamedan, Iran Hoseinihamid2@gmail.com

3. Assistant Professor, Department of Education, Malayer Branch, Islamic Azad University, Malayer, Iran